

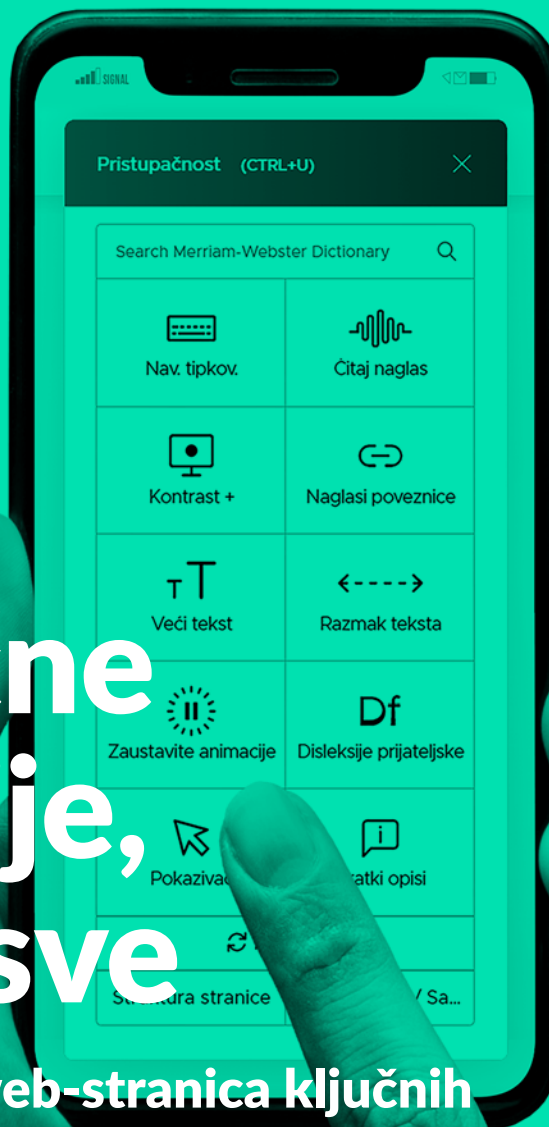
Projekat finansira Evropska unija

Analiza stanja

BANJALUKA, DECEMBAR, 2020

Pristupačne informacije, pravo za sve

Analiza pristupačnosti web-stranica ključnih institucija vlasti u Bosni i Hercegovini za osobe sa invaliditetom i usklađenost sa evropskim regulativama o pristupačnosti

Naslov: **Pristupačne informacije, pravo za sve - Analiza pristupačnosti web-stranica ključnih institucija vlasti u Bosni i Hercegovini za osobe sa invaliditetom i usklađenost sa evropskim regulativama o pristupačnosti**

Autori/ce: Suvad Zahirović
Sandra Marković
Fikret Zuko

Dizajn: Nebojša Đumić

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja nužno stanovišta Evropske unije.

Pristupačne informacije, pravo za sve

**Analiza pristupačnosti web-stranica ključnih
institucija vlasti u Bosni i Hercegovini za osobe
sa invaliditetom i usklađenost sa evropskim
regulativama o pristupačnosti**

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Međunarodni okvir	3
2.1. Dokumenti Ujedinjenih nacija	3
2.1.1. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom	4
2.1.2. Transformišemo naš svijet - Agenda za održivi razvoj do 2030. godine	6
3. Strategija za osobe sa invaliditetom Evropske unije 2010. – 2020.	9
4. Evropske direktive	12
4.1. Direktiva (EU) 2016/2102 Evropskog parlamenta i vijeća o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora	13

4.2. Direktiva (EU) 2019/882 Evropskog parlamenta i Vijeća o zahtjevima za pristupačnost proizvoda i usluga	16
5. Strateški i pravni okvir Bosne i Hercegovine	20
6. Analiza pristupačnosti web-stranica ključnih institucija u Bosni i Hercegovini	24
7. Zaključna razmatranja i preporuke	31
Prilog 1: Primjer principa koji osiguravaju standard web-pristupačnosti	35
Prilog 2: Literatura i izvori podataka	41
Prilog 3: Direktiva Evropskog parlamenta i Evropskog vijeća o pristupačnosti internet stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora	44

1. Uvod

Analiza regulative o pristupačnosti web-stranica institucija vlasti u Bosni i Hercegovini za osobe sa invaliditetom i usklađenosti sa regulativama Evropske Unije, nastala je u okviru projekta “Zajednice različitih, ali ravnopravnih građana” kojeg realizuju Organizacija amputiraca “Udas” Banja Luka u partnerstvu sa Helsinškim parlamentom građana Banja Luka i Udruženjem građana “Nešto Više” iz Sarajeva, a koji je podržala Evropska unija.

Cilj je da na sveobuhvatan, pristupačan i razumljiv način prikazemo ključne međunarodne standarde u osiguravanju web-pristupačnosti, u kontekstu opšte pristupačnosti; da ukažemo na osnovanost zahtjeva za usklađivanje bosanskohercegovačkih propisa sa međunarodnim standardima i propisima u oblasti pristupačnosti web-sadržaja; te da kroz analizu web-stranica ključnih institucija zakonodavne i izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini preporučimo promjene koje će osigurati pristupačnije web-sadržaje za osobe sa invaliditetom.

Vjerujemo da će ova analiza podstaknuti zagovarače prava osoba sa invaliditetom da se upoznaju sa direktivama Evropske unije u oblasti pristupačnosti, te da svojim zagovaračkim akcijama osiguraju da ovi propisi postanu dijelom bosanskohercegovačkog zakonodavstva kroz proces njegovog prilagođavanja zakonodavstvu Evropske unije.

Očekujemo također, da će ova analiza podstaknuti veći broj osoba sa invaliditetom da svoja traganja za sadržajima usmjere i na web-stranice institucija i organa vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini i da od tih institucija i organa zahtijevaju pril-

godavanje web-sadržaja na način da postanu pristupačni i osobama sa invaliditetom kao jedno od ključnih prava.

Nadamo se da će ova analiza dodatno podstaknuti pružaoce usluga u oblasti interneta da dosljedno primijene standarde pristupačnosti internet sadržaja za osobe sa invaliditetom, jer ono što je korisno za osobe sa invaliditetom, korisno je za sve građane. To je jedan od najboljih argumenata za zagovaranje promjena u uređivanju kako web-sadržaja tako i drugih dobara namijenjenih građanima.

2. Međunarodni okvir

2.1. Dokumenti Ujedinjenih nacija

U posljednjih pedesetak godina se na međunarodnom i na nivou država pitanjima iz oblasti invalidnosti posvećuje značajna pažnja. Osobe sa invaliditetom su prepoznate kao ravnopravni građani sa jednakim pravima na sve benefite društva koje imaju i građani bez invaliditeta.

U međunarodnim i nacionalnim dokumentima o pravima osoba sa invaliditetom dva su ključna pristupa kojima se želi osigurati ravnopravnost i dostupnost prostora, usluga i informacija osobama sa invaliditetom. Jedan je pristup zasnovan na univerzalnom dizajniranju dobara, usluga i informacija na takav način da su dobra, usluge i informacije dostupne najvećem mogućem broju građana bez dodatnih prilagođavanja ili vidova podrške. Drugi pristup zasnovan je na razvijanju **prilagodbi prostora, usluga i informacija** na način da ih i osobe sa različitim vrstama ili stepenom invaliditeta mogu samostalno i nesmetano, uz podršku ličnih asistenata ili ortopedskih i drugih pomagala koristiti.

Početak osamdesetih godina dvadesetog stoljeća su Ujedinjene nacije proglasile dekadu osoba sa invaliditetom, a na samom početku dekade je usvojen Akcioni plan za osobe sa invaliditetom. Djelovanje različitih aktera na međunarodnom nivou tokom dekade je rezultiralo inicijativom da se na nivou Ujedinjenih nacija donese Konvencija koja bi definisala obaveze država u pogledu stvaranja uslova za ostvarivanje prava i uključivanje osoba sa invaliditetom u društvo.

Međutim, preovladalo je stajalište da su prava svih ljudi već definisana postojećim međunarodnim dokumentima te da takva konvencija nije potrebna. Ipak, kao odgo-

vor Ujedinjenih nacija na inicijativu za usvajanje Konvencije krajem 1993. usvojena su *Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom*, čime je stvoren je okvir za intenzivno zagovaranje prava osoba sa invaliditetom širom svijeta.

Standardna pravila pristupačnosti daju veliki značaj ističući je u poglavlju o preduslovima za izjednačavanje mogućnosti, ali i u okviru pravila o pojedinim oblastima izjednačavanja mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

Aktivno zagovaranje od strane organizacija osoba sa invaliditetom za primjenu Standardnih pravila u kreiranju politika u Bosni i Hercegovini rezultiralo je njihovim usvajanjem od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Time, ona treba da budu polazni dokumenti prilikom donošenja politika, zakonskih rješenja i odluka koje se tiču osoba sa invaliditetom na svim nivoima vlasti.

S obzirom da Standardna pravila nisu bila obavezujuća za države članice Ujedinjenih nacija, ubrzo su pojedine države pokrenule inicijativu da se na međunarodnom nivou usvoji dokument koji bi države potpisnice obavezao na stvaranje uslova za puno uživanje prava i jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

2.1.1. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

Nakon višegodišnjeg zagovaranja i konsultacija država članica, u decembru 2006. je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom. Ratifikacijom u više od trideset zemalja članica Konvencija je stupila na snagu u aprilu 2007. godine. U konsultacijama su sudjelovale delegacije više od 120 zemalja članica, a osobe sa invaliditetom su bile u sastavu više od 75 delegacija učesnica. Također, međunarodne organizacije civilnog društva i međunarodne organizacije osoba sa invaliditetom su davale stalni doprinos definisanju sadržaja Konvencije, ali i kroz organizovanje mnogobrojnih popratnih događanja s ciljem prezentiranja stajališta o najbitnijim pitanjima koja trebaju biti definisana Konvencijom.

Do danas, Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom ratifikovalo je i potpisalo više od 180 država članica Ujedinjenih nacija. Konvencija je obavezujući dokument koji države potpisnice moraju primjenjivati u rješavanju svih pitanja, kako bi se osiguralo uživanje prava i ravnopravno sudjelovanje osoba sa invaliditetom u društvu. Bosna i Hercegovina je Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom zajedno sa Opcionalnim protokolom ratifikovala u martu 2010. godine, a što je bio rezultat višegodišnjeg zagovaranja, prije svega, organizacija osoba sa invaliditetom iz cijele zemlje.

Na temelju odredaba Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija usvojeni su i drugi međunarodni dokumenti i dokumenti na nivou država u oblasti invalidnosti, a koji usmjeravaju i/ili obavezuju međunarodne institucije i organizacije i institucije vlasti u pojedinim državama na promjene usmjerene na stvaranje uslova za uživanje ljudskih prava i puno sudjelovanje osoba sa invaliditetom u društvu.

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom je prvi međunarodno pravni dokument u oblasti ljudskih prava najvišeg nivoa usvojen u 21. vijeku. Također, Konvencija je prvi dokument koji je u rekordno kratkom roku ratifikovan od tako velikog broja država članica UN-a, najčešće bez bilo kakvih rezervi na neke njene dijelove. Konvenciju mogu ratifikovati i regionalne organizacije država, a tim je slijedom Evropska unija bila prva regionalna organizacija koja je ratifikovala Konvenciju.

Bosna i Hercegovina je aktivno sudjelovala u procesu konsultacija, a predložila je član 11. koji se odnosi na obaveze država potpisnica na postupanje prema osobama sa invaliditetom u vrijeme kriza u državama izazvanih elementarnim, klimatskim i drugim prirodnim katastrofama, ratnim dejstvima i sukobima.

Konvencija definiše osobe s invaliditetom kao osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s razli-

čitim drugim preprekama mogu sprečavati njihovo puno sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima. U odnosu na ovakvu definiciju, pristupačnost se postavlja kao ključni preduslov ostvarivanja prava i sloboda osoba sa invaliditetom.

Eksplícitno je definisana u članu 9, a obuhvata pristupačnost okruženja i prostora (fizičku pristupačnost), pristupačnost usluga namijenjenih svim građanima i pristupačnost posebnih usluga namijenjenih osobama sa invaliditetom, te pristupačnost informacija i tehnologija.

Osim člana 9, treba pomenuti i članove 2. koji sadrži najvažnije definicije od kojih se polazi u regulisanju pojedinih pitanja u Konvenciji, 19. O samostalnom životu, 20. Sloboda kretanja i Lična pokretljivost, 21. Sloboda izražavanja i pristup informacijama, 24. Obrazovanje, 25. Zdravlje, 27. Rad i zapošljavanje. I u ostalim se oblastima, kad god je to neophodan preduslov za uživanje prava i ostvarivanje slobode osoba sa invaliditetom, propisuju obaveze za državu koje treba ispuniti kako bi uživanje prava i dostojanstvo osoba sa invaliditetom bilo osigurano.

2.1.2. Transformišemo naš svijet - Agenda za održivi razvoj do 2030. godine

Ujedinjene nacije su na jesenjem zasjedanju Generalne Skupštine 2015. godine usvojile novi dokument razvoja svijeta za period 2015-2030. godine: "Mijenjajući naš svijet" - Agenda održivog razvoja, koja predstavlja nastavak djelovanja država i vlada na ostvarivanju milenijumskih ciljeva razvoja koji su bili osnova međunarodnog razvoja do 2015. godine.

Novi razvojni dokument obuhvata 17 ciljeva i 169 mjera za njihovo dostizanje. Ovi ciljevi i zadaci su integrisani, nerazdvojni i ravnomjerno obuhvataju tri dimenzije razvoja: ekonomsku, društvenu i ekološku. Dokumentom je predviđeno planiranje i upravljanje razvojem uzimanjem u obzir svih do sada postignutih vrijednosti čovječanstva, ali i onoga što će garantovati dugoročnu održivost i dostupnost dobara i blagostanja svima.

Naročita pažnja posvećena je temeljnim vrijednostima, koje uključuju i to da ljudi koji su ugroženi moraju biti podržani i osnaženi. Agenda u tom smislu akcentat stavlja na djecu, mlade, osobe s invaliditetom (od kojih više od 80 odsto živi u siromaštvu), osobe koje žive sa HIV/AIDS-om, starije osobe, autohtone narode, izbjeglice i interno raseljene osobe i migrante, te poklanja pažnju rodnoj jednakosti i ravnopravnosti polova.

Na ovim vrijednostima istaknutim u rezoluciji koja je sastavni dio Agende održivog razvoja 2030. temelje se definisani ciljevi Agende i mjere za njihovo dostizanje. Značaj ovih principa je tim veći jer direktno prepoznaju osobe sa invaliditetom i invaliditet kao osnovu za poduzimanje učinkovitih mjera za puno uživanje prava, izjednačavanje mogućnosti i uključivanje osoba sa invaliditetom u društvo.

Pristupačnost informaciono komunikacionim tehnologijama naglašena je kroz cilj 9. Industrija, inovacije i infrastruktura u okviru kojeg se traži značajno povećanje pristupa informacionim i komunikacionim tehnologijama i osiguranje sveobuhvatnog i pristupačnog pristupa internetu u najnerazvijenijim zemljama.

Međutim, informaciono komunikacione tehnologije mogu dati doprinos ostvarenju svih ciljeva održivog razvoja, a neki od njih eksplicitno navode ciljeve koji treba da unaprijede položaj osoba sa invaliditetom:

- Cilj 4. Obezbijediti inkluzivno i pravedno obrazovanje i promovisati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve – kojim se predviđa eliminisanje neravnopravnosti i osiguranje jednakog pristupa obrazovanju i stručnom osposobljavanju za ranjive grupe, uključujući osobe sa invaliditetom, autohtone narode i djecu u osjetljivim životnim situacijama, te prilagođavanje objekata djeci i osobama sa invaliditetom, kako bi se pružilo bezbjedno, nenasilno, inkluzivno i djelotvorno okruženje za učenje za sve.

- Cilj 8. Promovisati kontinuiran, inkluzivan i održiv privredni rast, puno i produktivno zaposlenje i dostojanstven rad za sve – kojim će se obezbijediti puna i produktivna zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući mlade i osobe sa invaliditetom, i jednaku platu za rad jednake vrijednosti.
- Cilj 10. Smanjiti nejednakost unutar i između zemalja – kojim će se osnažiti i promovisati društvena, ekonomska i politička uključenost svih, bez obzira na starost, pol, invaliditet, rasu, etničku pripadnost, porijeklo, vjeru ili ekonomski ili drugi status.
- Cilj 11. Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbjednim, otpornim i održivim – kako bi se osigurao pristup bezbjednim, povoljnim, dostupnim i održivim sistemima prevoza za sve i poboljšala bezbjednost na putevima, te unaprijedila inkluzivna i održiva urbanizacija i kapaciteti za participatorno, integrisano i održivo planiranje i upravljanje ljudskim naseljima, i univerzalni pristup bezbjednim, inkluzivnim i dostupnim, zelenim i javnim površinama.
- Cilj 17. Unaprijediti sredstva za sprovođenje i obnoviti Globalno partnerstvo za održivi razvoj – kojim se poziva na podršku za izgradnju kapaciteta za zemlje u razvoju, kako bi se značajno povećala dostupnost kvalitetnih, pravovremenih i pouzdanih podataka razdijeljenih po prihodima, rodu, starosti, rasi, etničkoj pripadnosti, migracionom statusu, invaliditetu, geografskom položaju i drugim karakteristikama relevantnim u nacionalnim kontekstima

3. Strategija za osobe sa invaliditetom Evropske unije 2010. – 2020.

Strategijom su se nastojali poboljšati uslovi za osobe s invaliditetom i jamčiti ostvarivanje njihovih prava i uključenost u društvene tokove na prostoru cijele Evropske unije, na dostojanstven i neovisan način. Evropska unija pomaže i zemljama koje se joj se žele pridružiti, kao što je Bosna i Hercegovina, da poboljšaju ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom. Uz više od 80 miliona osoba sa invaliditetom, obezbjeđivanje prava treba posmatrati i u svjetlu opšteg starenja stanovništva, zbog čega se očekuje da će se sve više stanovnika suočiti sa invaliditetom. Opredjeljena za građenje Evrope bez prepreka Evropska unija je u Strategiji za osobe sa invaliditetom 2010. – 2020. definisala osam ključnih područja djelovanja:

- 1. Pristupačnost** - uklanjanje prepreka s kojima se susreću osobe s invaliditetom. Treba osigurati pristup građevinama, prijevozu, uslugama i informacijama. Evropska unija koristit će zakone kao osnovu svog djelovanja za pružanje pristupačnih usluga i proizvoda. Na temelju odredaba Strategije, usvojena je i Direktiva o pristupačnosti Evropske Unije, čime se treba osigurati pristupačnost robe i usluga.
- 2. Sudjelovanje** - Osobe s invaliditetom imaju pravo sudjelovanja na ravnopravnoj osnovi s drugima u svim područjima života. Trebaju biti u mogućnosti iskoristiti svoja građanska prava. Građanska prava uključuju: izbor mjesta i načina stanovanja, potpuni pristup kulturnim, rekreativnim i sportskim aktivnostima, bez prepreka sa kojima se osobe s invaliditetom susreću svaki dan.

- 3. Ravnopravnost** - Više od polovice evropskog stanovništva smatra da je diskriminacija osoba s invaliditetom i starijih osoba česta pojava. Evropska unija usredotočila se na sljedeće oblasti kako bi promovisala ravnopravnost: 1) antidiskriminacijski zakoni 2) jednake mogućnosti u svim zakonima i dokumentima za osobe sa invaliditetom. Predviđena je i podrška organizacijama u realizaciji programa namijenjenih osobama sa invaliditetom.
- 4. Zapošljavanje** - Poslovi su važni jer štite ljude od siromaštva i osiguravaju njihovu neovisnost. Fokus je na: 1) pristupačnim radnim mjestima; 2) podršci osposobljavanju za rad; 3) pristupačnost poslovima za osobe s invaliditetom. Postoji velika potreba za pružateljima usluga podrške kako bi se pomoglo osobama s invaliditetom da i one imaju posao.
- 5. Obrazovanje i cjeloživotno obrazovanje** - Strategija za osobe s invaliditetom usmjerena je na jednak pristup obrazovanju i cjeloživotnom učenju. Obrazovanje u velikoj mjeri pomaže osobama s invaliditetom kako bi se osjećale uključenima u društvo. Osobe s invaliditetom često se školuju odvojeno od ostalih. Evropska unija podržava inkluzivno obrazovanje i cjeloživotno učenje. Inkluzivno obrazovanje znači da djeca s teškoćama u razvoju pohađaju istu školu kao i ostala djeca.
- 6. Socijalna zaštita i inkluzija** - Osobe s invaliditetom trebaju biti u mogućnosti koristiti sve usluge u društvu. Usluge u društvu uključuju socijalne usluge, programe za suzbijanje siromaštva, asistenciju osobama s invaliditetom, javno stanovanje.
- 7. Zdravstvo** - Osobe s invaliditetom trebaju jednak pristup visokokvalitetnim zdravstvenim uslugama. Ovaj pristup uključuje rehabilitaciju, preventivnu zaštitu i druge usluge za osobe s invaliditetom. Rehabilita-

cija znači oporavljanje nakon nastanka invaliditeta ili zbog invaliditeta. Preventivna zdravstvena zaštita znači zdravstvenu zaštitu koja sprječava pojavu zdravstvenih problema u budućnosti.

8. Vanjsko djelovanje - Evropska unija promovisat će prava osoba s invaliditetom u svojim vanjskim politikama. Vanjske politike djeluju kada Evropska unija dobije nove članice ili kada se bavi podrškom i realizacijom programa siromašnijim zemljama i zemljama u razvoju. Status osoba s invaliditetom ističe se kao pitanje ljudskih prava i njegov napredak se posmatra u zemljama koje se žele pridružiti Evropskoj uniji u promovisanju i poštovanju prava osoba s invaliditetom.

Svake godine, Evropska unija, u saradnji s Evropskim forumom osoba sa invaliditetom, organizuje konferenciju povodom obilježavanja međunarodnog dana osoba s invaliditetom 3. decembra. Konferencija okuplja političare i stručnjake, medije i ostale ljude koji su uključeni u pitanja za osobe s invaliditetom i predstavlja jedan vid promovisanja i zagovaranja pitanja invaliditeta definisanih u Evropskoj strategiji za osobe s invaliditetom, ali i drugih pitanja od interesa za osobe sa invaliditetom. Zaključci ovih konferencija osiguravaju da se glas građana zainteresovanih za regulisanje određenih pitanja na odgovarajući način uvaži i uključi u politike i zakonodavstvo Evropske unije.

4. Evropske direktive

Razvoj Evropske unije zasnovan je na principima inkluzivnog društva kojima se osigurava uključenost svih građana u život zajednice i njihov aktivni doprinos njenom razvoju. Institucije Evropske unije, Evropski parlament, Evropsko vijeće i Evropska komisija, svojim su djelovanjem osigurali da se razvoj Unije zasniva na jasno definisanim strategijama i zakonskom okviru koji omogućava njihovo dosljedno provođenje.

Zakonodavstvo Evropske unije je okvir za precizno definisanje pitanja koja se regulišu na nivou nacionalnih zakonodavstava zemalja članica, a koja u propisanom vremenskom roku moraju inkorporirati odredbe zakona Unije u sopstvene zakone ili ih izmijeniti na način da budu usklađeni sa zakonodavstvom Unije. Zemlje kandidati ili potencijalni kandidati za članstvo u Uniji u procesu pristupanja su obavezne svoje zakonodavstvo prilagoditi zakonodavstvu Unije, a usvojiti one zakone koji nedostaju ako su na nivou Unije ta pitanja već uređena evropskim direktivama.

Evropska unija je usvojila značajan broj direktiva kojima se uređuju pojedina pitanja od interesa za osobe sa invaliditetom. Neka od područja u kojima su usvojene direktive koje se specifično odnose na prava i jednake mogućnosti za osobe sa invaliditetom su: Direktiva o pravima putnika sa invaliditetom u avio saobraćaju, Direktiva koja se odnosi na prava putnika sa invaliditetom u željezničkom saobraćaju, Direktiva o pristupačnosti telekomunikacijskih uređaja i usluga namijenjenih javnosti.

Fokus ove analize je na dvije direktive čijom će se dosljednom primjenom od strane zemalja članica Unije osigurati jednostavnije korištenje internet sadržaja od strane

osoba sa invaliditetom, te jednostavnije korištenje roba i usluga namijenjenih javnosti i osobama sa invaliditetom.

4.1. Direktiva (EU) 2016/2102 Evropskog parlamenta i vijeća o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora

U zadnjih dvadesetak godina je ekonomija zasnovana na internetu doživjela razvoj nezamislivih razmjera, a korištenje interneta neminovno je u ostvarivanju različitih potreba. Ključne informacije su sve češće prezentirane isključivo na internetu i u elektronskim formatima. Također, tim putem pruža se i veliki broj javnih usluga namijenjen građanstvu. Ekonomije svijeta značajan dio svog poslovanja usmjeravaju na internet, a zbog mogućnosti koje internet pruža otvaraju se nove prilike za razvoj tržišta i ekonomije.

To pojednostavljuje prelazak nekih konvencionalno uspostavljenih granica, ali proizvodi i nove barijere koje se ogledaju u uskraćivanju mogućnosti korištenja na internetu zasnovanih usluga ili drugih aktivnosti. Osobe sa invaliditetom su često onemogućene, u potpunosti ili djelimično, da sadržaje i usluge namijenjene građanima, a distribuirane putem interneta koriste na ravnopravnoj osnovi.

Zbog navedenog je Evropska unija propisala obaveze prilagođavanja internet sadržaja i web-aplikacija javnih tijela na način da postanu pristupačnije i za osobe sa invaliditetom. Usvajanjem Direktive o pristupačnosti internet sadržaja i web-aplikacija zemlje članice su obavezane da svoja zakonodavstva prilagode Direktivi Evropske unije ili da ako ova oblast nije uređena, usvoje odgovarajuće zakonodavstvo kojim će biti propisani uslovi koji moraju biti ispunjeni da bi sadržaji tijela javne uprave i web i mobilne aplikacije bile pristupačnije za osobe sa invaliditetom.

Cilj Direktive je osigurati da internetske stranice i mobilne aplikacije tijela javnog sektora postanu pristupačnije na temelju zajedničkih zahtjeva pristupačnosti. Približavanjem nacionalnih mjera trebalo bi omogućiti tijelima javnog sektora i preduzećima Unije sticanje ekonomske i socijalne koristi od proširenja pružanja internetskih

ili mobilnih usluga većem broju građana i klijenata. Time bi se trebao povećati potencijal unutarnjeg tržišta za proizvode i usluge u vezi s pristupačnošću internetskih stranica i mobilnih aplikacija.

Građani bi imali koristi od šireg pristupa uslugama javnog sektora putem internetskih stranica i mobilnih aplikacija te bi primali usluge i informacije koje će im pomoći u svakodnevnom životu i uživanju njihovih prava diljem Unije, posebno prava na slobodno kretanje i boravak na području Unije, na slobodu poslovnog djelovanja i na slobodu pružanja usluga.

U ovoj se Direktivi ničim ne namjerava ograničiti sloboda izražavanja ni sloboda i pluralizam medija kako su zajamčeni u Uniji i u državama članicama, a posebno na temelju članka 11. Povelje Evropske unije o temeljnim pravima („Povelja”).

Zahtjevi pristupačnosti utvrđeni u ovoj Direktivi sastavljeni su tako da budu tehnološki neutralni. Njima se opisuje što se mora postići kako bi korisnik mogao percipirati, upotrebljavati, tumačiti i razumjeti internetske stranice, mobilnu aplikaciju i povezane sadržaje. Njima nije određeno koju bi tehnologiju trebalo odabrati za određene internetske stranice, internetske informacije ili mobilnu aplikaciju. Zbog toga ne ugrožavaju inovacije.

Četiri su načela pristupačnosti web sadržaja i mobilnih aplikacija koje bi trebalo poštovati:

1. mogućnost percepcije, što znači da informacije i sastavni dijelovi korisničkog sučelja moraju biti predstavljeni korisnicima tako da ih mogu percipirati;
2. operabilnost, što znači da se sastavnim dijelovima korisničkog sučelja i navigacije mora moći upravljati;

3. razumljivost, što znači da informacije i način rada korisničkog sučelja moraju biti razumljivi;
4. stabilnost, što znači da sadržaji moraju biti dovoljno stabilni da ih može pouzdano tumačiti širok raspon korisničkih agenata, uključujući pomoćne tehnologije.

Ako zahtjevi pristupačnosti utvrđeni u ovoj Direktivi nisu primjenjivi, tada će se u skladu s Direktivom Vijeća 2000/78/EZ (1), Konvencijom Ujedinjenih nacija i drugim relevantnim zakonodavstvom, još uvijek primjenjivati zahtjevi „razumne prilagodbe” te bi ih trebalo ispuniti prema potrebi, osobito na radnom mjestu i u obrazovanju. Kako bi se omogućila usklađenost takvih internetskih stranica i mobilnih aplikacija s tim zahtjevima, potrebno je predvidjeti pretpostavku usklađenosti za internetske stranice i mobilne aplikacije koje zadovoljavaju usklađene norme ili njihove dijelove, donesene i objavljene u Službenom listu Evropske unije u skladu s Uredbom (EU) br. 1025/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća (1), za potrebe izražavanja detaljnih specifikacija u pogledu tih zahtjeva.

Na temelju te uredbe države članice i Evropski parlament trebali bi moći izraziti prigovor u pogledu bilo koje norme koji, prema njihovom mišljenju, ne ispunjava u potpunosti zahtjeve pristupačnosti. Države članice trebale bi poduzeti potrebne mjere za podizanje svijesti i promovisanje programa osposobljavanja u vezi s pristupačnošću internetskih stranica i mobilnih aplikacija za relevantne učesnike, a osobito za osoblje koje je odgovorno za pristupačnost internetskih stranica ili mobilnih aplikacija.

Trebalo bi se savjetovati s relevantnim učesnicima ili bi oni trebali sudjelovati u pripremi sadržaja osposobljavanja o pristupačnosti i programa podizanja svijesti. Iako se ova Direktiva ne primjenjuje na internetske stranice i mobilne aplikacije institucija Unije, te se institucije potiču da se usklade sa zahtjevima pristupačnosti iz ove Direktive.

S obzirom na značaj Direktive za mogućnost korištenja internet stranica javnih tijela i mobilnih aplikacija u Aneksu 1. donosimo integralni tekst direktive vjerujući da će on podstaknuti nadležne institucije vlasti da na temelju Direktive urede oblast interneta u Bosni i Hercegovini. Također, uvjereni smo da će tekst Direktive i ova analiza dodatno motivisati zagovarače prava osoba sa invaliditetom da zagovaraju pristupačnost internet sadržaja javnih tijela i mobilnih aplikacija osobama sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini.

4.2. Direktiva (EU) 2019/882 Evropskog parlamenta i Vijeća o zahtjevima za pristupačnost proizvoda i usluga

Iako je u fokusu ove analize Direktiva Evropske Unije o pristupačnosti internet sadržaja i mobilnih aplikacija javnih tijela, autori ove analize su procijenili da Direktiva o pristupačnosti proizvoda i usluga čini jedinstvenu zakonodavnu cjelinu i da je neophodno da se uvrsti u ovu analizu. Direktiva o pristupačnosti proizvoda i usluga je rezultat višegodišnjih zagovaračkih napora, prije svega, organizacija osoba sa invaliditetom koje su svojom koordiniranom akcijom na nivou Evropske unije osigurale da se usvoji Direktiva koja je kompromis različitih zainteresovanih strana, ali i stimulans za daljnji razvoj tržišta proizvoda i usluga na nivou Unije koje će biti dostupne kako osobama sa invaliditetom tako i brojnim drugim grupama stanovništva.

Svrha je ove Direktive doprinijeti pravilnom funkcioniranju unutarnjeg tržišta usklađivanjem zakona i drugih propisa država članica u pogledu zahtjeva za pristupačnost određenih proizvoda i usluga, posebno ukidanjem i sprječavanjem prepreka slobodnom kretanju određenih pristupačnih proizvoda i usluga, koje proizlaze iz različitih zahtjeva za pristupačnost u državama članicama. Time bi se povećala dostupnost pristupačnih proizvoda i usluga na unutarnjem tržištu te poboljšala pristupačnost relevantnih informacija.

Osim osoba sa invaliditetom, i druge osobe sa smanjenom funkcionalnom sposobnošću, kao što su starije osobe, trudnice ili putnici s prtljagom, također bi imale koristi od ove Direktive. Koncept „osobe sa smanjenom funkcionalnom sposobnošću”, kako

se navodi u ovoj Direktivi, uključuje osobe s tjelesnim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim poteškoćama, poteškoćama povezanim sa starenjem ili drugim trajnim ili privremenim uzrocima povezanim s radom tjelesnih funkcija, koje u međudjelovanju s različitim preprekama uzrokuju smanjenu mogućnost pristupa tih osoba proizvodima i uslugama što dovodi do situacija u kojima je nužno da ti proizvodi i usluge budu prilagođeni njihovim posebnim potrebama.

Određivanje proizvoda i usluga obuhvaćenih područjem primjene ove Direktive temelji se na analitičkom pregledu provedenom tokom pripreme procjene učinka u kojem su utvrđeni relevantni proizvodi i usluge za osobe s invaliditetom, a za koje su države članice donijele ili će vjerojatno donijeti različite nacionalne zahtjeve za pristupačnost kojima se narušava funkcioniranje unutarnjeg tržišta.

Direktivama 2014/24/EU (22) i 2014/25/EU (23) Evropskog parlamenta i Vijeća o javnim nabavkama, utvrđivanju postupaka javne nabavke kod ugovora o javnoj nabavci i projektnih natječaja za određenu robu (proizvode), usluge i radove, utvrđuje se da za sve nabavke koje namjeravaju koristiti fizičke osobe, bez obzira je li namijenjena široj javnosti ili osoblju ugovornog tijela ili subjekta, pri izradi tehničkih specifikacija, osim u valjano opravdanim slučajevima, treba uzeti u obzir kriterije dostupnosti osobama s invaliditetom ili univerzalni dizajn.

U Članu 2. Direktive su definisana područja primjene:

1. Ova Direktiva primjenjuje se na sljedeće proizvode koji se stavljaju na tržište nakon 28. juna 2025.:
 - (a) potrošačke sisteme kompjuterske mašinske opreme opšte namjene i operativne sisteme namijenjene za upotrebu u tim sistemima mašinske opreme;
 - (b) sljedeće samoposlužne terminale:
 - i. terminale za plaćanje;

- ii. sljedeće samoposlužne terminale namijenjene pružanju usluga obuhvaćenih ovom Direktivom:
 - bankomate;
 - uređaje za izdavanje karata;
 - uređaje za prijavu;
 - interaktivne samoposlužne terminale na kojima se pružaju informacije, osim terminala koji su ugrađeni kao sastavni dijelovi vozila, zrakoplova, brodova ili željezničkih vozila;
- (c) potrošačku terminalnu opremu s interaktivnim kompjuterskim svojstvima koja se upotrebljava za elektronske komunikacijske usluge;
- (d) potrošačku terminalnu opremu s interaktivnim kompjuterskim svojstvima koja se upotrebljava za pristup audiovizualnim medijskim uslugama i
- (e) e-čitače.

2. Ne dovodeći u pitanje Član 32., ova Direktiva primjenjuje se na sljedeće usluge koje se pružaju potrošačima nakon 28. juna 2025.:

- (a) Elektronske komunikacijske usluge osim usluga prijenosa koje se upotrebljavaju za pružanje usluga komunikacije između mašina;
- (b) usluge kojima se omogućuje pristup audiovizualnim medijskim uslugama;
- (c) sljedeće elemente zrakoplovnih, autobusnih i željezničkih usluga putničkog prijevoza te usluga putničkog prijevoza vodnim putovima, osim usluga gradskog, prigradskog i regionalnog prijevoza za koje se primjenjuju samo elementi iz tačke v.:
 - i. Internetske stranice;
 - ii. Usluge na mobilnim uređajima uključujući aplikacije;
 - iii. Elektronske karte i usluge elektronskog izdavanja karata;

- iv. Pružanje informacija o prijevoznim uslugama, uključujući i informacije o putovanjima u stvarnom vremenu; u pogledu informacijskih zaslona to je ograničeno na interaktivne zaslone koji se nalaze na području Unije;
 - v. interaktivne samoposlužne terminale koji se nalaze na području Unije, osim onih koji su ugrađeni kao sastavni dijelovi vozila, zrakoplova, brodova i željezničkih vozila, koji se upotrebljavaju za pružanje bilo kojeg dijela takvih usluga putničkog prijevoza.
- (d) potrošačke bankarske usluge;
 - (e) e-knjige i namjensku programsku opremu;
 - (f) usluge e-trgovine.

3. Ova se Direktiva primjenjuje na odgovor u komunikaciji prema hitnim službama na jedinstveni evropski broj za hitne službe „112”. Pružatelji usluga osiguravaju usklađenost svojeg dizajna i pružanja usluga sa zahtjevima za pristupačnost iz ove Direktive. Pružatelji usluga pripremaju potrebne informacije u skladu s Prilogom V. i objašnjavaju način na koji se uslugama ispunjavaju primjenjivi zahtjevi za pristupačnost. Informacije su u pisanom i usmenom obliku dostupne javnosti, među ostalim na način koji je pristupačan osobama s invaliditetom. Pružatelji usluga te informacije moraju čuvati tokom cijelog razdoblja pružanja usluge. Zahtjevi za pristupačnost primjenjuju se u mjeri u kojoj pristupačnost:

- (a) ne zahtijeva znatne promjene proizvoda ili usluge zbog kojih se iz temelja mijenja osnovna priroda proizvoda ili usluge; i
- (b) ne uzrokuje nametanje nerazmjernog opterećenja dotičnim privrednim subjektima.

5. Strateški i pravni okvir Bosne i Hercegovine

S obzirom na ustavno uređenje Bosne i Hercegovine, te na podjelu nadležnosti različitih nivoa vlasti za pojedine oblasti života i njihovo zakonsko uređivanje, autorima ove analize je bilo veoma teško da sublimiraju zakonska rješenja u različitim oblastima kojima se osigurava pristupačnost.

Naime, osim odredaba ustava Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Statuta Distrikta Brčko svim građanima Bosne i Hercegovine su zagarantovana ljudska prava definisana međunarodnim konvencijama koje su sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine te ustava entiteta i Statuta Distrikta Brčko.

Pitanja pristupačnosti su u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine najpreciznije uređena u Zakonima o prostornom uređenju i građenju na nivou oba BH entiteta, te u zakonima u oblasti obrazovanja, zdravstvene zaštite, zapošljavanja. Međutim, u ovim zakonima se pitanje pristupačnosti prevashodno tretira kao pitanje arhitektonske pristupačnosti i dijelom pristupačnosti opreme koja se ugrađuje u prostor ili zgrade, a dijelom je poduzetih mjera za osiguravanje fizičke pristupačnosti.

Osim djelimično u oblasti zdravstvene zaštite i obrazovanja, nema odgovarajuće zakonske regulative koja bi uredila oblast pristupačnosti usluga namijenjenih opštoj populaciji i usluga specifično namijenjenih podršci osobama sa invaliditetom.

Zakonodavstvo kojim se uređuje oblast informisanja, naročito informacija koje se produkuju u elektronskim formatima i plasiraju putem interneta ili mobilnih aplika-

cija, u Bosni i Hercegovini nije razvijeno. Dijelom su ova pitanja uređena zakonima o javnim Radio i televizijskim emiterima, te pravilima Regulatorne Agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine. Ovo se uređivanje uglavnom odnosi na definisanje procenata programskih sadržaja koji bi trebali biti pristupačni, prilagođeni i/ili posvećeni pitanjima od interesa za osobe sa invaliditetom.

Opšti politički okvir za poduzimanje mjera u uređivanju pitanja od interesa za osobe sa invaliditetom je definisan u dokumentu „Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini“ koju je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo 2008. godine, a na temelju koje su oba BH entiteta usvojila strategije za implementaciju jedinstvene politike.

U dokumentu jedinstvene politike u oblasti invalidnosti je definisana obaveza države Bosne i Hercegovine i svih njenih nivoa vlasti da uredi oblast pristupačnosti i osigura pristup osobama sa invaliditetom fizičkom okruženju, zgradama, sredstvima javnog transporta, uslugama i informacijama i komunikacijama uključujući i internet, te pristup pomagalima i drugim pomoćnim sredstvima za nesmetano funkcionisanje osoba sa invaliditetom.

I u drugim oblastima koje su dijelom jedinstvene politike u oblasti invalidnosti je pitanjima pristupačnosti na odgovarajući način posvećena potrebna pažnja, a čime bi se osiguralo uživanje prava i poštovanje dostojanstva osoba sa invaliditetom te njihova uključenost u društvo.

Slijedom proklamovanih vrijednosti i obaveza definisanih u jedinstvenoj politici u oblasti invalidnosti, entitetski parlamenti i vlade su u njihovim strateškim dokumentima pitanje pristupačnosti prepoznali kao jedno od ključnih pitanja. Međutim, osim već pomenutog zakonskog uređivanja oblasti urbanizma i građenja sukladno međunarodnim standardima pristupačnosti, drugi aspekti pristupačnosti (pristupačnost usluga i informacija i komunikacija) su naprosto zanemarivani.

Oblast interneta i na internetu zasnovanih usluga namijenjenih građanima te pristupačnosti tih usluga uopšte nije zakonski regulisana u Bosni i Hercegovini.

Osiguranje pristupačnosti web stranica institucija Bosne i Hercegovine propisana je uputstvom o izradi i održavanju službenih internet stranica institucija Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 21/09). Kao jedan od ciljeva uputstva navodi se unapređenje pristupačnosti web-stranica institucija. Pod web- pristupačnošću ovo uputstvo podrazumijeva se da će lica sa invaliditetom moći da participiraju, razumiju, upravljaju i komuniciraju sa web-stranicom i na taj način mogu da pridonesu web-stranici. Uputstvo nalaže da je institucija Bosne i Hercegovine dužna podržati razvoj web-stranice na takav način, da omogući pristup što većem broju korisnika, koristeći najrasprostranjenije sisteme (hardverske i softverske platforme), pri čemu posebno se mora uzeti u obzir potrebe korisnika sa invaliditetom, bilo da je u pitanju osjetilni nedostatak kao što su vid i sluh ili tehnički nedostatak kao na primjer spora konekcija ili starija verzija preglednika. Institucije se pozivaju i da usklade stranice sa W3C standardima Inicijative za web pristupačnost (<https://www.w3.org/WAI/>), a preporučuje se da web stranice osiguraju i alternativni tekst za netekstualne elemente.

Politika razvoja informacionog društva Bosne i Hercegovine 2017.-2021. (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 42/17) kao jednu od aktivnosti u okviru oblasti 5. Poticanje razvoja softverske industrije, kao i ulaganja u istraživanje i inovacije navodi osiguranje dostupnosti i prilagođavanje sadržaja web stranica javnog sektora osobama s invaliditetom da pristupe sadržajima na webu. I Strategija razvoja elektronske uprave Republike Srpske za period 2019.-2022. godine u okviru operativnog cilja kojim se planira zadovoljavanje standarda kvaliteta internetskih stranica institucija navodi da i dalje postoje značajne razlike u postignutom stepenu razvoja internet prezentacija među organima uprave i jedinicama lokalne samouprave, što snažno utiče na dostupnost informacija, uključujući i otežanu dostupnost informacija osobama sa invaliditetom.

Akti Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine koji regulišu sadržaj web portala ne sadrže odredbe o pristupačnosti.

Analiza odabranih web stranica predstavljena u narednom poglavlju ne pokazuje značajne rezultate u ostvarivanju pristupačnosti, koja se promoviše dijelom prethodno predstavljenog strateškog i normativnog okvira.

6. Analiza pristupačnosti web-stranica ključnih institucija u Bosni i Hercegovini

Analizom su obuhvaćene web-stranice ključnih institucija zakonodavne i izvršne vlasti na nivou Bosne i Hercegovine i na nivou entiteta. Na temelju analize sadržaja i dizajna iz perspektive pristupačnosti osobama sa oštećenjem vida, napravljeni su kratki prikazi posmatranih web stranica.

Generalno pravilo pristupačnosti je da se osigura „put“ pristupačnosti od samog otpočinjanja korištenja nekog internet sadržaja ili bilo koje druge usluge ili prostora za koji se zahtijeva poštovanje standarda pristupačnosti.

Kad govorimo o pristupačnosti internet sadržaja važno je napomenuti da nivo pristupačnosti ovisi od internet pretraživača koji se koristi kao polazište za pristupanje pojedinim internet sadržajima. U regionu se najčešće koristi nekoliko najpopularnijih web pretraživača koji se koriste i od strane osoba bez invaliditeta. Neki su pretraživači manje, a neki više pristupačni, a što ovisi od toga koji se asistivni programi za osiguravanje pristupačnosti internet sadržaja koriste.

Kad govorimo o mobilnim aplikacijama – za pristup internet sadržajima putem mobilnih telefona, možemo reći da su sadržaji kojima se pristupa uz korištenje android operativnih sistema i čitača ekrana za android manje pristupačni od aplikacija kojima se pristupa korištenjem IOS operativnog sistema i Voice over čitača ekrana. Ali, obzirom na cijene mobilnih telefona najveći broj slijepih i slabovidih osoba još uvijek se odlučuje za korištenje mobilnih telefona koji imaju prihvatljiviju cijenu odričući se tako bolje pristupačnosti internet sadržaja i mobilnih aplikacija dostupnih na pametnim telefonima.

Uvidom u sadržaje web-stranica koje smo analizirali našli smo da na ovim stranicama ne postoje razvijene mobilne aplikacije namijenjene korištenju putem pametnih telefona.

**Parlamentarna skupština
Bosne i Hercegovine:**
www.parlament.ba

Stranica je posljednji put posjećena 14.08.2020. u 13.20 sati.

Uvidom u dizajn i sadržaj stranice možemo iznijeti sljedeće:

- Web-stranica Parlamentarne Skupštine Bosne i Hercegovine je samo djelimično pristupačna za osobe oštećenog vida korisnike čitača ekrana Jaws uz upotrebu govornih sinteza za jezike naroda Bosne i Hercegovine.
- Izuzev prilagođavanja koja se odnose na odabir veličine slova, te osnovni odabir kontrasta podloge i slova, drugih mogućnosti dodatnih prilagođavanja i/ili korištenja pomoćnih tehnologija za osiguravanje pristupačnosti nema.
- Obzirom na veličinu početne i podstranica, uočili smo nedostatak komande: „idi na glavni sadržaj“, a što osobama oštećenog vida znatno otežava pretraživanje i pristup traženim sadržajima.
- Također, ne postoji ugrađena opcija čitanja sadržaja (čitač web sadržaja), niti pojednostavljeni prikaz sadržaja stranice (easy reading, pojednostavljeno čitanje / razumijevanje) prilagodba koja se odnosi na osobe sa intelektualnim, ili psihofizičkim invaliditetom.
- Važno je istaknuti, a što nije slučaj sa mnogim stranicama javnih tijela, da su fotografije i grafike na web stranici Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine imenovane opisno. To osobama oštećenog vida daje osnovnu informaciju o sadržaju grafike, makar fotografije nemaju opise sadržaja.
- Također, uz pojedine sadržaje u kojima se najavljuju informacije vezane za aktivnosti parlamenta, prije samog linka sa naslovom informacije koja se objavljuje, čitač ekrana čita samo informaciju „link“ bez daljnjeg opisa na šta se određeni link odnosi, a što za korisnike sa oštećenjem vida može biti zbunjujuće.

- Na stranici je za objavljivanje dokumenata korišten PDF format što može biti otežavajuće za pristup sadržaju dokumenata od strane osoba oštećenog vida.
- Uvidom u sadržaj i analizom sadržaja web stranice Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine možemo zaključiti da je isti u značajnoj mjeri pristupačan, ali da su moguća znatna unapređenja pristupačnosti web stranice Parlamentarne skupštine.
- Vjerujemo da bi se značajna unapređenja mogla postići kroz osiguravanje konsultacija i saradnje sa predstavnicima organizacija osoba sa invaliditetom i uvažavanjem njihovih sugestija za promjene koje bi obezbijedile unapređenje nivoa pristupačnosti svih sadržaja web stranice Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

**Predsjedništvo Bosne i
Hercegovine:**
www.predsjednistvobih.ba

Web-stranica posljednji put posjećena 14. 08. 2020. u 13.55 sati.

- Web-stranica Predsjedništva Bosne i Hercegovine je u značajnoj mjeri nepristupačna za osobe sa invaliditetom sa oštećenjem vida.
- Jedini alat koji stranica koristi za poboljšanje nivoa pristupačnosti se odnosi na prilagođavanje veličine slova i kontrasta podloge s ciljem osiguravanja jednostavnijeg čitanja sadržaja.
- Također, stranica nema osigurano automatski audio prikaz pojedinih sadržaja. Nedostatak je i opcija: „idi na glavni sadržaj“.
- Korištenje web kalendara i flash prikaza pojedinih sadržaja dodatno onemogućava pristup sadržajima osobama koje koriste čitače ekrana za pristup i pretragu web sadržaja. Čitač ekrana pojedine linkove čita nekoliko puta za redom, a što je vjerujemo uzrokovano korištenjem nekih grafičkih efekata za „uljepšavanje“ grafičkog dizajna same stranice.
- Zbog uslovljenosti pretraživanja dokumenata na stranici vezivanjem za vrijeme njihove objave, dodatno se otežava pristup dokumentima

za osobe oštećenog vida. Za osobe sa drugim vrstama invaliditeta, naročito za osobe sa intelektualnim i psihofizičkim invaliditetom, nema informacija prezentiranih u „easy reading“ formatu, a što praktično onemogućava pristupačnost pojedinih sadržaja za ove grupe osoba sa invaliditetom.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine:

www.vijeceministara.gov.ba

Web stranica posljednji put posjećena 14. 08. 2020. u 14.20 sati.

- Zapažanja koja se odnose na pitanja pristupačnosti web-sadržaja na stranicama Parlamentarne Skupštine i Predsjedništva Bosne i Hercegovine se u potpunosti mogu primijeniti i na sadržaj web-stranice Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.
- Naime, očigledno je da se za uređivanje web-stranica koriste standardizovani i na nekom nivou unutar ove tri institucije usaglašeni principi uređivanja web-stranica i objavljivanja sadržaja na ovim stranicama.
- Sadržaj web-stranice Vijeća Ministara je za osobe sa invaliditetom nepristupačan i nepregledan, a obzirom da je početna stranica veoma „pretrpana“ različitim sadržajima i mnoštvom informacija, a što otežava kretanje po web-sadržajima i orjentisanje osoba sa invaliditetom na stranici.
- Ne postoje prije pomenuti web-alati koji bi olakšali pretraživanje i omogućili brže i lakše pronalaženje željenih sadržaja unutar stranice. Izuzetak je alat za prilagođavanje veličine slova i kontrasta slova i podloge, a za šta ne možemo reći da je isključivo alat koji se odnosi na osiguravanje pristupačnosti sadržaja namijenjeno samo osobama sa invaliditetom.

Skupština Republike

Srpske:

www.narodnaskupstinars.net

Web-stranica posljednji put posjećena 14. 08. 2020. U 14.30 sati.

Uvidom u dizajn i sadržaj web-stranice Narodne skupštine Republike Srpske ustanovili smo:

- Web-stranica Narodne Skupštine Republike Srpske je u značajnoj mjeri nepristupačna za osobe sa oštećenjem vida koje za pristup informacijama na internetu koriste čitače ekrana.
- Naime, karakteristično je da se za linkove na pojedine sadržaje koriste „dugmad“ koja imaju karakteristike grafika i koja značajno otežavaju korištenje stranice osobama koje za pristup stranici koriste čitače ekrana.
- Posebno dizajnirani alat koji se koristi za prilagođavanje veličine slova je direktno pozicioniran na početnu stranicu i iz načina kako je pozicioniran i kako su imenovane pojedine komande unutar tog alata korisnicima čitača ekrana nije moguće utvrditi o kakvom se zapravo alatu i prilagođavanju radi.
- Također, kao i kod prethodno analiziranih web-stranica institucija Bosne i Hercegovine i web-stranica Narodne skupštine Republike Srpske nema alate „idi na glavni sadržaj“ i alat koji bi omogućio direktan audio prikaz pojedinih sadržaja sa stranice.
- Također, ne postoji sadržaj web-stranice koji bi omogućio pristup u txt only formatu ili format koji bi omogućio pojednostavljeno čitanje sadržaja web stranice.

Vlada Republike Srpske:

www.vladars.net

Web stranica posljednji put posjećena 14. 08. 2020. U 14.40 sati.

Web stranica Vlade Republike Srpske je samo djelimično pristupačna za osobe sa oštećenjem vida. Naime, koristeći se čitačem ekrana sa sintezom za jezike naroda Bosne i Hercegovine ustanovili smo:

- Da web-stranica Vlade Republike Srpske nema posebne alate čijim bi se korištenjem dodatno unaprijedila pristupačnost web-sadržaja objavljenih na stranici Vlade.
- Dodatno, značajan dio alata/komandi sadrži i grafički prikaz koji dodatno otežava pristup pojedinim sadržajima, njihovo pronalaženje i uopšte kretanje po stranici za osobe koje koriste čitače ekrana kao način pristupa web-sadržajima.

- Kao i prethodno analizirane web-stranice institucija vlasti, web-stranica ne posjeduje alate čijim bi se korištenjem brzo moglo preći na „glavni“ traženi sadržaj, niti alate koji bi uopšteno olakšali pristupačnost pojedinih web-sadržaja objavljenih na stranici.

**Parlament Federacije
Bosne i Hercegovine:**

www.parlamentfbih.gov.ba

Web-stranica posljednji put posjećena 14. 08. 2020 u 15.00 sati.

- Web-stranica Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine samo je djelimično pristupačna za osobe sa oštećenjem vida koje za pristup web-sadržajima koriste čitače ekrana sa ugrađenom sintezom za jezike naroda Bosne i Hercegovine.
- Na temelju uvida u sadržaj web-stranice Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine možemo zaključiti da uređivači stranice uopšte nisu posvetili potrebnu pažnju da osiguraju barem minimalne standarde pristupačnosti web-sadržaja.
- Naime, na web-stranici ne postoje posebni alati čijom bi se upotrebom barem djelimično poboljšala pristupačnost sadržaja stranice.
- Nema alata čijom bi se upotrebom omogućila promjena ili prilagodba veličine slova i fontova za pisane sadržaje stranice, te kontrast i boja slova i podloga pojedinih dijelova stranice.
- Također, nema alata koji bi omogućio opciju „idi na glavni sadržaj“ niti alata koji bi omogućio audio prikaz pojedinih sadržaja web stranice.

**Vlada Federacije Bosne i
Hercegovine:**

www.fbihvlada.gov.ba

Web-stranica posljednji put posjećena 14. 08. 2020 u 15.30 sati.

- Uvidom u sadržaj i dizajn web-stranice Vlade Federacije Bosne i Hercegovine možemo konstatovati da je stranica samo djelimično pristupačna.
- Naime, na stranici uopšte ne postoje posebni alati čijim bi se korištenjem mogle napraviti prilagodbe objavljenih sadržaja na način da budu

pristupačnije osobama oštećenog vida. Ne postoji mogućnost promjene veličine fonta i promjene kontrasta slova i pozadine.

- Također, kod opcije izbora jezika osim komandi koje vam omogućavaju izbor pojedinog jezika postoje neimenovani linkovi, a što dodatno otežava kretanje i snalaženje po stranici.
- Grafike i fotografije su imenovane nejasno što ne daje predstavu korisnicima oštećenog vida šta je sadržaj pojedinih fotografija.
- Također, ne postoje opcije automatskog čitanja pojedinih tekstova na stranici.
- Dobar je pokušaj dizajnera korištenje opcije koja omogućava da klikom na pojedini link skočite direktno na sadržaj koji ste odabrali, ali je ova opcija prilično neprecizna i često se dešava da se pri otvaranju nekih sadržaja pozicionirate negdje u sadržaj bez mogućnosti znanja gdje ste u odnosu na početak željene informacije.
- Također, kao i u prethodno analiziranim web-stranicama ne postoji opcija TXT formata i opcija za pojednostavljeno čitanje sadržaja.

7. Zaključna razmatranja i preporuke

Polazeći od međunarodno preuzetih obaveza Bosne i Hercegovine za dosljedno poštovanje i primjenu Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, Dokumenta održivih razvojnih ciljeva 2030 i Standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom Ujedinjenih nacija;

Strategije EU za osobe sa invaliditetom 2010.-2020., Direktive Evropske unije koja se odnosi na regulisanje pitanja pristupačnosti internet sadržaja i mobilnih aplikacija javnih tijela, te Direktive o pristupačnosti proizvoda i usluga;

Analizirajući politike i strategije u oblasti invalidnosti i zakonsku regulativu koja se odnosi na oblast pristupačnosti na nivou Bosne i Hercegovine, te na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske;

Uvidom u dizajn i sadržaj web stranica zakonodavne i izvršne vlasti Bosne i Hercegovine i zakonodavne i izvršne vlasti Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine sa sigurnošću možemo potvrditi:

- Da međunarodne obaveze Bosne i Hercegovine koje se odnose na oblast pristupačnosti usluga i informacija i tehnologija, skoro nikako nisu ispoštovane;
- Da oblast interneta uopšte nije na odgovarajući način zakonski definisana;
- Da web-sadržaji institucija zakonodavne i izvršne vlasti Bosne i Hercegovine i oba entiteta ne zadovoljavaju minimalne standarde pristupačnosti za osobe sa invaliditetom.

Prepoznajući potrebu da organizacije i drugi zainteresovani akteri pokrenu odgovarajuće aktivnosti s ciljem promjene identifikovanog stanja;

Smatrajući da je trenutak za osiguravanje poštovanja standarda pristupačnosti web sadržaja i mobilnih aplikacija, te pristupačnosti proizvoda i usluga zbog obaveza Bosne i Hercegovine da svoje zakonodavstvo uskladi sa zakonodavstvom Evropske unije, veoma povoljan;

Smatrajući da će poduzimanjem zagovaračkih aktivnosti i usklađivanja zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa zakonodavstvom Unije doprinijeti razvoju BH društva i mnoštvu benefita za sve građane, a naročito za osobe sa invaliditetom;

Podsjećamo na preporuke koje se odnose na oblast pristupačnosti prostora, usluga i informacija i tehnologija, a koje je Bosna i Hercegovina dobila od Komiteta za prava osoba sa invaliditetom, a nakon pregovora o inicijalnom izvještaju o primjeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija:

- Komitet je zabrinut zbog nepostojanja sveobuhvatne strategije o pristupačnosti i usklađenog zakonodavstva na svim nivoima s djelotvornim sankcijama, kao i zbog toga što je prijavljeno da je većina javnih zgrada i institucija, a naročito onih koje pružaju usluge javne pravne pomoći i/ili usluge za osobe s invaliditetom, kao i usluga javnog prevoza nepristupačna. Također je zabrinut zbog toga što usluge elektronskih masovnih medija nisu dostupne u obliku pristupačnom osobama s invaliditetom.
- Komitet preporučuje da država članica:
 - (a) donese sveobuhvatnu strategiju o pristupačnosti kao i akcioni plan s odgovarajućim budžetom, djelotvornim mehanizmom praćenja i mjerilima za uklanjanje barijera, uz primjenljive i djelotvorne sankcije u slučaju nepoštivanja;

- (b) promovira univerzalni projekt za sve zgrade, javne službe i javni prijevoz;
 - (c) osigura dostupnost informacija i društvene komunikacijske medije, s posebnom pažnjom na elektronske medije, u skladu sa Opštim komentarom br. 2 (2014) o pristupačnosti (član 9.);
 - (d) obrati pažnju na veze između člana 9. Konvencije i ciljeva i podciljeva 9, 11.2 i 11.7 Ciljeva održivog razvoja.
- Komitet je zabrinut zbog nepostojanja podataka o standardiziranom, jedinstvenom Brailleovom pismu koje bi poboljšalo njegovu upotrebu u obrazovanju, zapošljavanju, kao i na odgovarajućim aplikacijama za informativne i komunikacijske tehnologije. Također je zabrinut zbog nepostojanje podataka o procedurama za gluhe osobe da se prijave za korištenje znakovnog jezika u javnim postupcima i javnim događajima mimo sudskog sistema, te zbog nepostojanja djelotvornog pristupa elektronskim medijima.
 - Komitet preporučuje da država članica osigura da javni emiteri i telekom operateri informacije pružaju u pristupačnom obliku, kao što je oblik koji je jednostavan za čitanje i razumijevanje, skriveno titlovanje i titlovanje za sve osobe s invaliditetom i da usvoji odgovarajuće zakone kojim će u potpunosti prepoznati znakovni(e) jezik(e) i Brailleovo pismo.

Uzimajući u obzir opredjeljenje Bosne i Hercegovine da svoje politike, strategije i zakonodavstvo uskladi sa zakonodavstvom Evropske unije, a kako bi bili stvoreni uslovi za njeno punopravno članstvo u Uniji, preporučujemo:

- Da država Bosna i Hercegovina u definisanju mjera prema osobama sa invaliditetom, uzme u obzir jedinstvenu politiku u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini, te trenutno važeće entitetske strategije za osobe sa invaliditetom.

- Da sukladno nadležnostima pojedinih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini u narednom periodu budu usvojeni zakoni u kojima će biti propisano poštovanje standarda za sadržaje interneta i mobilnih aplikacija, te da isti budu u potpunosti usklađeni sa direktivama Evropske unije, u kojima je regulisana oblast interneta, oblast pristupačnosti internet sadržaja i sadržaja mobilnih aplikacija, te pristupačnost proizvoda i usluga. Osigurati partnerski status organizacija osoba sa invaliditetom u procesu nadgledanja primjene zakonodavstva u oblasti pristupačnosti i monitoringa kvalitete pojedinih zakonskih rješenja, te osigurati sudjelovanje predstavnika organizacija osoba sa invaliditetom koji su zainteresovani za oblast pristupačnosti.
- S obzirom da su web-stranice ključnih institucija vlasti na državnom i na nivou entiteta nepristupačne za osobe sa invaliditetom, preporučujemo da organizacije osoba sa invaliditetom na temelju ove analize i drugih međunarodnih i nacionalnih dokumenata i politika pokrenu zagovaračke inicijative s ciljem osiguravanja dosljedne primjene standarda pristupačnosti web-stranica i mobilnih aplikacija svih institucija vlasti i javnih tijela u Bosni i Hercegovini.
- Također, preporučujemo da se za potrebe zagovaranja kreira priručnik u kojem bi za web-dizajnere i autore mobilnih aplikacija bile napravljene jasne i konkretne upute koje je potrebno slijediti kako bi se osigurala primjena standarda pristupačnosti.

Prilog 1: Primjer principa koji osiguravaju standard web pristupačnosti

(prilagođeno sa: <https://webizrada.org/10-principa-pristupacnosti-web-stranica/>)

Kao primjer standarda koje je potrebno slijediti pri osiguravanju pristupačnosti WEB stranica ovdje navodimo 10 principa pristupačnosti web stranica:

Developeri i dizajneri mogu zajedničkim snagama omogućiti korisnicima sa različitim sposobnostima korištenje web stranice uz upotrebu CSS-a za kontrolu vizualnih elemenata.

Postoji još nekoliko načina na koje se kreiraju pristupačne web stranice.

Kada govorimo o digitalnoj pristupačnosti iz perspektive marketinga, govorimo o namjernom stvaranju digitalnog iskustva koje je pristupačno što većem broju osoba.

Dizajniranje za digitalnu pristupačnost znači mnogo stvari. To znači dizajniranje za pojedince sa senzornim ili kognitivnim poteškoćama. To znači dizajniranje za osobe sa fizičkim ograničenjima. To znači dizajniranje za pojedince koji ovise o pomoćnim dodacima kao što su čitači ekrana ili povećala pomoću kojih konzumiraju digitalni sadržaj.

Ključ ovakvog dizajna leži u tome da se pristupačnost ugradi u digitalno iskustvo od početka, umjesto da se naknadno "prišarafi" kao dodatak. U nastavku smo izlistali neke ključne principe pristupačnosti o kojima vrijedi razmišljati prilikom kreiranja digitalnih marketinških materijala.

Korištenje standardne HTML semantike. Pristupačni dizajn počinje sa standardnom HTML semantikom. Standardni HTML omogućava čitačima ekrana da najave elemente na stranici kako bi korisnik znao kako konzumirati sadržaj. Kada se koriste HTML oznake bez semantičkih informacija, poput <div> ili , internet preglednik će te elemente prikazati upravo kako je programer zamislio, a što nije od velike pomoći korisniku.

Imajte na umu da se korisničko iskustvo sa čitačem ekrana bitno razlikuje od onog bez čitača. Naprimjer, upotreba elemenata poput <div class="h1">Uvod u semantiku</div> ili prilagođenog kodiranja kako bi se nadjačali standardni stilovi internet preglednika mogu proizvesti nešto što sličići zaglavlju. Međutim, čitač ekrana to neće razumjeti, te neće taj element najaviti kao zaglavlje.

Koristite standardni HTML kad god je to moguće kako bi čitači ekrana mogli uspostaviti strukturu sadržaja tijekom čitanja.

Koristite elemente strukture kako bi grupirali elemente i kreirali različite regije na stranici, npr. elemente zaglavlja (header), izbornika (navigation), glavne elemente (main) i elemente podnožja (footer). Čitači ekrana prepoznaju te elemente strukture i najavljuju ih korisniku, te čak omogućavaju dodatnu navigaciju između tih elemenata.

Omogućite navigaciju pomoću tipkovnice. Sve web stranice trebali bi biti pristupačne uz upotrebu tipkovnice, prije svega zbog toga što određeni dio korisnika nije u mogućnosti koristiti miša, ili gledati u ekran. Štoviše, prema portalu WebAIM, u istraživanju koje obuhvaća osobe s oštećenjima vida (Član na linku <https://webaim.org/blog/low-vision-survey2-results/>), 60.4% anketiranih osoba izjavilo je da uvijek ili često koriste tipkovnicu u svrhe kretanja po web stranici.

Također, osobe s privremenim ili trajnim gubitkom upotreba ruku ili oštećenja mišića za kontrolu ruku također mogu koristiti tipkovnicu ili prilagođene tipkovnice za kretanje po web stranici.

U svakom slučaju, važno je razmisliti o navikama korisnika, te uzeti u obzir sve radnje koje korisnik može ili želi izvršiti na web stranici. Ako na web stranici postoji element s kojim korisnik može izvršiti interakciju upotrebom miša, onda osigurajte da je interakcija moguća i tipkovnicom.

Za zapamtiti: Omogućite korisnicima upotrebu svih interaktivnih elemenata web stranice pomoću tipkovnice. Strukturirajte kod web stranice tako da su ispravno poredani i strukturirani sadržaji i izbornici. Koristite CSS za vizualnu stilizaciju elemenata.

Koristite atribute. Kod povezivanja teksta i opisa u linkovima, čitači ekrana mogu preskakati od linka do linka unutra članka. Kod upotrebe nejasnih tekstova linka poput “Kliknite ovdje” ili “Saznajte više”, osobe koje koriste čitače nisu u mogućnosti razumjeti kontekst niti značenje linka.

Budite deskriptivni kod kreiranja teksta linka i koristite smislene fraze koje opisuju sadržaj na koji link vodi. Umjesto “Kontaktirajte nas”, napišite “Kontaktirajte naš prodajni tim”. Kod fotografija i videa, koristite ALT oznake i deskriptivne nazive datoteka.

Za zapamtiti: Izbacite suvišne i beznačajne opise poput “Kliknite ovdje”, “Ovdje” ili “Saznajte više”. Link naziva “Kontaktirajte naš prodajni tim” ima puno više smisla nego “Kliknite ovdje kako biste kontaktirali naš prodajni tim”. Uredite nazive datoteka i linkova i koristite titlove za video sadržaj.

Razmislite i o upotrebi transkripcije kod video materijala. **Koristite ARIA oznake.**

U nekim slučajevima, tipke ili drugi interaktivni elementi na vašoj web stranici ne sadrže sve informacije potrebne čitačima ekrana. ARIA oznaka omogućava čitačima da preskoče HTML oznake i pružaju vlasnicima web stranica mogućnost za dodavanje konteksta bilo kojem elementu na web stranici.

U sljedećem linku, čitač ekrana će pročitati: "Jabuke. Link." `Jabuke`
No, ako je naš link zapravo tipka koja poziva na akciju, ARIA oznaka omogućava čitaču da izgovori dodatni tekst koji nije prisutan u samom tekstu linka. U sljedećem slučaju, čitač će pročitati: "Kupite naše organske jabuke online. Link." `Jabuke`

Za zapamtiti: Koristite ARIA oznake unutar elemenata kao što su formulari, linkovi, tipke i ostali interaktivni elementi kod kojih želite pružiti dodatni kontekst ili omogućiti čitaču da izgovori tekst koji poziva na akciju.

Ispravno označavajte i formatirajte formulare. Svakako se pobrinite da su vaši formulari intuitivno i logično strukturirani, sa jasno objašnjenim uputama i oznakama.

Iz perspektive formatiranja, koristite obrube za tekstualna polja i padajuće izbornike, te postavite formular u jedan stupac. Koristite HTML input vrste (input types), kako korisnici ne bi morali mijenjati više vrsta virtualnih tipkovnica. Npr. polje za unos telefonskog broja trebalo bi pokrenuti numeričku tipkovnicu, a ne tekstualnu.

Za zapamtiti: Oprezno sa upotrebom JavaScript-a u formularima, jer to može dovesti do poteškoća u slanju formulara korištenjem tipkovnice.

Koristite tablice za podatke. Namjena HTML tablica jest prikaz tabularnih podataka. Iz tog razloga, bolje je ostaviti CSS za oblik i formu web stranice, a tablice za podatke. Ako koristite tablice, koristite tzv. mark-up za podatkovne tablice i uvijek koristite zaglavlje (header) u tablicama. Uvijek prije odaberite CSS umjesto tablica za kreiranje okvira web stranice.

Principi za kreatora sadržaja i grafičke dizajnere

Kreirajte strukturirani sadržaj. Struktura sadržaja posebno je važna osobama s oštećenjima vida koje se služe čitačima ekrana. No, struktura je važna i osobama sa kognitivnim oštećenjima, ali i svima onima koji skeniraju vaš sadržaj na mobilnim

uređajima. Kada kreirate sadržaj sa svrhom upotrebljivosti, sjetite se vaše profesrice/profesora jezika, te organizirajte sadržaj sa jasno označenim i deskriptivnim naslovima za svako poglavlje.

Za zapamtiti: Pobrinite se da je vaš sadržaj jednostavno čitati, te da je logički posložen. Koristite semantičke oznake za naslove i podnaslove, liste, odlomke i citate.

Poravnajte tekst na lijevo. Portal UX Movement (više o članku na linku <http://uxmovement.com/content/why-you-should-never-center-align-paragraph-text/>) javlja da poravnanje teksta utječe na čitljivost.

Centrirani tekst otežava čitanje zbog nedostatka ravnog lijevog ruba, drugim riječima, ne postoji konzistentna putanja za oko koje nastavlja u sljedeći redak teksta. Lijevo centrirani tekst također olakšava skeniranje teksta i pronalazak predaha (bijelog prostora koji odvaja odlomke i podnaslove) u tekstu.

Za zapamtiti: Centrirati je preporučljivo samo naslove i kratke retke teksta, poput citata. Izbjegavajte korištenje različito poravnatog teksta.

Oprezno birajte fontove. Svi volimo atraktivan font na webu. No, činjenica je da postoje fontovi koje je lakše, i teže čitati. Zato je važno koristiti jednostavniji font. Sans-serif font je lakše čitljiv, pogotovo za osobe sa oštećenjima vida i kognitivnim oštećenjima. Sans-serif je čak lakše čitljiv i kod privremenih vizualnih poteškoća, poput čitanja na ekranu pod jakim danjim svjetlom.

Veličina fonta je također važna. Izbjegavajte upotrebu više vrsta fonta na web stranici. Također, izbjegavajte treptajući ili pokretljivi tekst.

Za zapamtiti: Odaberite jednostavniji font sa sans-serif završecima, kod kojih oči lakše raspoznaju slova. Ograničite upotrebu vrsti fontova i različitih veličina.

Koristite boje. Upotreba boje utječe na pristupačnost. Prema istraživanju portala WebAIM (više o istraživanju na linku <https://webaim.org/blog/low-vision-survey2-results/>), 75% ispitanika prijavilo je više vrsta vizualnih poteškoća, 61% prijavilo je probleme sa svjetlošću i odsjajem, a 46% osjetljivost na kontrast.

Uzmite u obzir kontrast na vašoj web stranici, te se pobrinite da je tekst jasno vidljiv te u dovoljnom kontrastu u odnosu na pozadinu. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) (smjernice glavnog autoriteta na području web upotrebljivosti, konzorcija W3C) kaže da kontrast normalnog teksta treba biti 4.5:1. Kako bi bolje razumjeli ovu brojku, recimo da crni tekst na bijeloj pozadini ima kontrast 21:1, dok sivi tekst na crnoj pozadini ima kontrast 4.5:1. Korištenje boje za prenošenje poruka nije nužno vidljivo osobama s vizualnim poteškoćama. Na primjer, web stranice često koriste zelenu boju za pozitivne poruke (uspješno poslana poruka, itd.), te crvenu boju za negativne (dogodila se greška, i sl.), što može biti problematično osobama s vizualnim oštećenjima. Umjesto toga, razmislite o kombiniranju oblika ili ikona i boja.

Za zapamtiti: Pobrinite se da upotreba boja na vašem webu stvara dovoljno velik kontrast, te kombinirajte boje sa grafikama za prenošenje značenja poruka.

Prilog 2: Literatura i izvori podataka

(abecednim redom)

1. Direktiva o pristupačnosti internet sadržaja i pristupačnosti mobilnih aplikacija javnih tijela: www.eur-lex.europa.eu
2. Direktiva o pristupačnosti proizvoda i usluga: www.eur-lex.europa.eu
3. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija: www.slijepi-sa.org.ba
4. Izvještaj o monitoringu zakonodavnog sistema u Bosni i Hercegovini www.myright.ba;
5. Politika razvoja informacionog društva Bosne i Hercegovine 2017.-2021. (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 42/17)
6. Politika u oblasti invalidnosti u BiH (Službeni glasnik BiH broj: 76/08):
7. Pravilnik o uslovima za planiranje i projektovanje građevina za nesmetano kretanje djece i osoba sa umanjnim tjelesnim sposobnostima („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 41/11
8. Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom: www.fmrsp.gov.ba

9. Strategija razvoja elektronske uprave Republike Srpske za period 2019.-2022. godine
10. Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026 www.vladars.net
11. Strategija za osobe sa invaliditetom 2010 – 2020 Evropske Unije: www.soih.hr
12. Strategija za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016.-2021.) www.fmrsp.gov.ba
13. Transformišemo naš svijet Agenda za održivi razvoj do 2030. godine: www.myright.ba
14. Uputstvo o izradi i održavanju službenih internet stranica institucija Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 21/09)
15. Uredba o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uvjetima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za osobe sa umanjnim tjelesnim mogućnostima (Službene novine F BiH broj: 48/09):
16. Zaključna razmatranja i preporuke državi Bosni i Hercegovini Komiteta za prava osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija: www.ic-lotos.org.ba
17. Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije BiH (Službene novine F BiH broj: 2/2006, 72/07 i 32/08)

18. Zakon o prostornom uređenju i građenju („ Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 55/10
19. W3C standardima Inicijative za web pristupačnost (<https://www.w3.org/WAI/>) Web stranica Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine: www.parlament.ba
20. Web stranica Predsjedništva Bosne i Hercegovine: www.predsjetnistvobih.ba
21. Web stranica Vijeća ministara Bosne i Hercegovine: www.vijeceministara.gov.ba
22. Web stranica Narodne skupštine Republike Srpske: www.narodnaskupstinars.net
23. Web stranica Vlade Republike Srpske: www.vladars.net
24. Web stranica Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine: www.parlamentfbih.gov.ba
25. Web stranica Vlade Federacije Bosne i Hercegovine: www.fbihvlada.gov.ba

Prilog 3: Direktiva Evropskog parlamenta i Evropskog vijeća o pristupačnosti internet stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora

Član 1. Predmet i područje primjene

1. Kako bi se poboljšalo funkcioniranje unutarnjeg tržišta, cilj je ove Direktive približavanje zakona i drugih propisa država članica u vezi sa zahtjevima pristupačnosti za internetske stranice i mobilne aplikacije tijela javnog sektora, čime se tim internetskim stranicama i mobilnim aplikacijama omogućuje da budu pristupačnije korisnicima, posebno osobama s invaliditetom.
2. Ovom se Direktivom utvrđuju pravila kojima se od država članica zahtijeva da osiguraju da internetske stranice, neovisno o tome koji se uređaj upotrebljava da bi im se pristupilo, i mobilne aplikacije tijela javnog sektora ispunjavaju zahtjeve pristupačnosti kako su utvrđeni u članu 4.
3. Ova se Direktiva ne primjenjuje na sljedeće internetske stranice i mobilne aplikacije:
 - (a) internetske stranice i mobilne aplikacije javnih radiotelevizijskih kuća i njihovih društava kćeri te drugih tijela ili njihovih društava kćeri pri ispunjavanju nadležnosti pružanja javnih radiotelevizijskih usluga;
 - (b) internetske stranice i mobilne aplikacije NVO-ova koji ne pružaju usluge koje su ključne za javnost, ni usluge kojima se konkretno zadovoljavaju potrebe osoba s invaliditetom ili su namijenjene takvim osobama.
4. Ova se Direktiva ne primjenjuje na sljedeći sadržaj internetskih stranica i mobilnih aplikacija:

- (a) uredski formati datoteka objavljeni prije 23. septembra 2018., osim ako je takav sadržaj potreban za aktivne administrativne postupke vezano za zadaće koje obavlja dotično tijelo javnog sektora;
 - (b) prethodno snimljeni vremenski mediji objavljeni prije 23. septembra 2020.;
 - (c) vremenski mediji koji se prenose uživo;
 - (d) internetske karte i internetske usluge kartiranja, tako dugo dok se ključne informacije pružaju na pristupačan digitalan način za karte namijenjene upotrebi tokom navigacije;
 - (e) sadržaji trećih strana koje dotično tijelo javnog sektora ne financira ni ne razvija, te koji nisu pod njegovom kontrolom;
 - (f) reprodukcije predmeta iz zbirki baštine koje se ne može učiniti u potpunosti pristupačnima radi:
 - i. neusklađenosti zahtjeva pristupačnosti s očuvanjem dotičnog predmeta ili autentičnošću reprodukcije (npr. kontrast); ili
 - ii. nedostupnosti automatiziranih i isplativih rješenja kojima bi se tekst rukopisa i drugih predmeta iz zbirki baštine lako izvadilo i pretvorilo u sadržaj koji je usklađen sa zahtjevima pristupačnosti;
 - (g) sadržaji s ektraneta i intraneta, odnosno internetske stranice dostupne samo zatvorenoj skupini osoba a ne široj javnosti, objavljeni prije 23. Septembra 2019., tako dugo dok se ne provede znatna revizija takvih internetskih stranica;
 - (h) sadržaji internetskih stranica i mobilnih aplikacija koji su kvalificirani kao arhiva, što znači da oni obuhvaćaju samo sadržaje koji nisu potrebni za aktivne administrativne postupke niti se ažuriraju ili uređuju nakon 23. Septembra 2019.
5. Države članice mogu iz primjene ove Direktive isključiti internetske stranice i mobilne aplikacije škola, dječjih vrtića ili jaslica, osim za sadržaje koji se odnose na ključne internetske administrativne funkcije.

6. Države članice stavljaju na snagu zakone i druge propise koji su potrebni radi usklađivanja s ovom Direktivom do 23. Septembra 2018. One o tome odmah obavješćuju Komisiju. Kada države članice donose te odredbe, one sadržavaju upućivanje na ovu Direktivu ili se na nju upućuje prilikom njihove službene objave. Načine toga upućivanja određuju države članice.
7. Države članice Komisiji dostavljaju tekst glavnih odredaba nacionalnog prava koje donesu u području na koje se odnosi ova Direktiva

Član 2. Minimalno usklađivanje

Države članice mogu zadržati ili uvesti mjere koje su u skladu s pravom Unije, a koje nadilaze minimalne zahtjeve pristupačnosti za internetske stranice i mobilne aplikacije uspostavljene ovom Direktivom.

Član 3. Definicije

Za potrebe ove Direktive primjenjuju se sljedeće definicije:

1. „tijelo javnog sektora” znači državna, regionalna ili lokalna tijela, javnopravna tijela kako je utvrđeno u članku 2. stavku 1. točki 4. Direktive 2014/24/EU, ili udruženja koja je osnovala jedna ili nekoliko takvih vlasti ili jedno ili nekoliko takvih javnopravnih tijela, ako su ta udruženja uspostavljena u posebnu svrhu zadovoljavanja potreba od općeg interesa, a nisu ni industrijske ni trgovačke naravi;
2. „mobilna aplikacija”, znači aplikacijski softver koji su dizajnirala i razvila tijela javnog sektora ili je dizajniran i razvijen u njihovo ime, kako bi ga šira javnost upotrebljavala na mobilnim uređajima, poput pametnih telefona i tableta. Ne uključuje softver kojim se ti uređaji kontroliraju (mobilni operativni sustavi) ni hardver.

3. „norma” znači norma kako je definirana u članku 2. točki 1. Uredbe (EU) br. 1025/2012;
4. „evropska norma” znači evropska norma kako je definirana u članku 2. točki 1. podtački (b) Uredbe (EU) br. 1025/2012;
5. „usklađena norma” znači usklađena norma, kako je definirana u članku 2. točki 1. podtački (c) Uredbe (EU) br. 1025/2012;
6. „vremenski mediji” znači medijski sadržaji sljedećih vrsta: samo audiozapisi, samo videozapisi, audio i videozapisi, audio i/ili videozapisi kombinirani s interakcijom;
7. „predmeti iz zbirke baštine” znači dobra u privatnom ili javnom vlasništvu koja imaju povijesni, umjetnički, arheološki, estetski, znanstveni ili tehnički interes i koja su dio zbirke koje se čuvaju u kulturnim institucijama poput knjižnica, arhiva i muzeja;
8. „izmjereni podaci” znači brojčani rezultati aktivnosti praćenja provedenih s ciljem provjere usklađenosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4. Oni obuhvaćaju i brojčane informacije o testiranim uzorcima internetskih stranica i mobilnih aplikacija (broj internetskih stranica i aplikacija s potencijalnim brojem njihovih posjetitelja ili korisnika, itd.) i brojčane informacije o nivou pristupačnosti.

Član 4. Zahtjevi pristupačnosti za internetske stranice i mobilne aplikacije

Države članice osiguravaju da tijela javnog sektora poduzmu potrebne mjere kako bi njihove internetske stranice i mobilne aplikacije postale pristupačnije tako da ih se učini mogućima za percepciju, operabilnima, razumljivima i stabilnima.

Član 5. Nerazmjerno opterećenje

1. Države članice osiguravaju da tijela javnog sektora primjenjuju zahtje-

ve pristupačnosti utvrđene u članu 4. u mjeri u kojoj se tim zahtjevima, za potrebe tog člana, ne nameće nerazmjerno opterećenje tijelima javnog sektora.

2. Kako bi se ocijenilo u kojoj se mjeri postizanjem usklađenosti sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenim u članu 4. nameće nerazmjerno opterećenje, države članice osiguravaju da dotično tijelo javnog sektora uzima u obzir relevantne okolnosti, među ostalim sljedeće:
 - (a) veličinu, resurse i prirodu dotičnog tijela javnog sektora; i
 - (b) procijenjene troškove i koristi za dotično tijelo javnog sektora u odnosu na procijenjene koristi za osobe s invaliditetom, uzimajući u obzir učestalost i trajanje upotrebe pojedinačne internetske stranice ili mobilne aplikacije.
3. Ne dovodeći u pitanje stav 1. ovog člana, dotična tijela javnog sektora provode početnu procjenu toga u kojoj mjeri se postizanjem usklađenosti sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenim u članu 4. nameće nerazmjerno opterećenje.
4. Ako tijelo javnog sektora primijeni odstupanje predviđeno u stavu 1. ovog člana za određene internetske stranice ili mobilnu aplikaciju nakon završetka procjene kako je navedeno u stavu 2. ovog člana, u izjavi o pristupačnosti iz člana 7. objašnjava dijelove zahtjeva pristupačnosti s kojima se nije moglo uskladiti i, ako je primjereno, predviđa pristupačne alternative.

Član 6. Pretpostavka usklađenosti sa zahtjevima pristupačnosti

1. Sadržaj internetskih stranica i mobilnih aplikacija koji zadovoljava usklađene norme ili njihov dio, a Komisija je upućivanja na te norme objavila u Službenom listu Evropske unije u skladu s Uredbom (EU) br. 1025/2012, smatra se usklađenim sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenim u članu 4., obuhvaćenima tim normama ili njihovim dijelovima.

2. Kada nisu objavljena upućivanja na usklađene norme iz stava 1. ovog člana, sadržaj mobilnih aplikacija koji zadovoljava tehničke specifikacije ili dijelove specifikacija smatra se usklađenim sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4., obuhvaćenima tim tehničkim specifikacijama ili njihovim dijelovima. Komisija donosi provedbene akte za utvrđivanje tehničkih specifikacija iz prvog podstava ovog stava. Tim tehničkim specifikacijama ispunjavaju se zahtjevi pristupačnosti utvrđeni u članu 4. i njima se osigurava razina pristupačnosti barem jednaka onoj osiguranoj evropskom normom EN 301 549 V1.1.2 (2015-04). Provedbeni akti iz drugog podstava ovog stava donose se u skladu s postupkom ispitivanja iz člana 11. stava 3. Prvi od takvih provedbenih akata donosi se najkasnije 23. decembra 2018. ako upućivanja na usklađene norme iz stava 1. ovog člana nisu objavljena.
3. Ako upućivanja na usklađenu normu iz stava 1. ovog člana nisu objavljena, sadržaj internetskih stranica koji ispunjava relevantne zahtjeve ili dijelove zahtjeva evropske norme EN 301 549 V1.1.2 (2015-04) smatra se usklađenim sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4., obuhvaćenima tim relevantnim zahtjevima ili njihovim dijelovima. Ako upućivanja na usklađenu normu iz stava 1. ovog člana nisu objavljena te u nedostatku tehničkih specifikacija iz stava 2. ovog člana, sadržaj mobilnih aplikacija koji ispunjava relevantne zahtjeve ili dijelove zahtjeva evropske norme EN 301 549 V1.1.2 (2015-04) smatra se usklađenim sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4., obuhvaćenima tim relevantnim zahtjevima ili njihovim dijelovima.
4. Komisija je ovlaštena donijeti delegirane akte u skladu s članom 10. s ciljem izmjene stava 3. ovog člana ažuriranjem upućivanja na evropsku normu EN 301 549 V1.1.2 (2015-04) kako bi se uputilo na noviju verziju te norme, ili na evropsku normu koja je zamjenjuje, ako ta verzija norme zadovoljava zahtjeve pristupačnosti utvrđene u članu 4. i osigurava razinu pristupačnosti barem jednaku onoj osiguranoj evropskom normom EN 301 549 V1.1.2 (2015-04).

Član 7. Dodatne mjere

1. Države članice osiguravaju da tijela javnog sektora daju i redovno ažuriraju detaljnu, sveobuhvatnu i jasnu izjavu o pristupačnosti u pogledu usklađenosti svojih internetskih stranica i mobilnih aplikacija s ovom Direktivom. Za internetske stranice izjava o pristupačnosti se daje u pristupačnom formatu, koristeći se predloškom izjave o pristupačnosti iz stava 2., te se objavljuje na odgovarajućim internetskim stranicama. Za mobilne aplikacije izjava o pristupačnosti daje se u pristupačnom formatu, koristeći se predloškom izjave o pristupačnosti iz stava 2., te mora biti dostupna na internetskim stranicama tijela javnog sektora koji je razvio dotičnu mobilnu aplikaciju, ili uz ostale dostupne informacije prilikom preuzimanja aplikacije. Ta izjava uključuje sljedeće:
 - (a) objašnjenje o dijelovima sadržaja koji nisu pristupačni, i razloge za tu nepristupačnost te, ako je primjereno, pružene pristupačne alternative;
 - (b) opis mehanizma za davanje povratnih informacija i poveznicu na njega kako bi se svim osobama omogućilo da dotično tijelo javnog sektora obavijeste o svim slučajevima u kojima njegove internetske stranice ili mobilna aplikacija ne ispunjava zahtjeve pristupačnosti utvrđene u članu 4. te da zatraže informacije isključene na temelju člana 1. stava 4. i člana 5.; i
 - (c) poveznicu na postupak izvršavanja zakonodavstva kako je utvrđen u članu 9., koji bi se moglo pokrenuti u slučaju nezadovoljavajućeg odgovora na obavijest ili zahtjev.Države članice osiguravaju da tijela javnog sektora pruže odgovarajući odgovor na obavijest ili zahtjev u razumnom roku.
2. Komisija donosi provedbene akte kojima se određuje predložak izjave o pristupačnosti. Ti se provedbeni akti donose u skladu s postupkom savjetovanja iz člana 11. stava 2. Do 23. Decembra 2018. Komisija donosi prvi takav provedbeni akt.

3. Države članice poduzimaju mjere kako bi se olakšala primjena zahtjeva pristupačnosti utvrđenih u članu 4. na druge vrste internetskih stranica ili mobilnih aplikacija osim onih iz člana 1. stava 2., te posebno na internetske stranice ili mobilne aplikacije obuhvaćene postojećim nacionalnim zakonodavstvom koje se odnosi na pristupačnost.
4. Države članice promovišu i olakšavaju programe osposobljavanja o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija za relevantne učesnike i osoblje tijela javnog sektora, a osmišljeni su kako bi ih se osposobilo za stvaranje i ažuriranje pristupačnog sadržaja internetskih stranica i mobilnih aplikacija te za upravljanje njime.
5. Države članice poduzimaju potrebne mjere za podizanje svijesti o zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4., njihovim koristima za korisnike i vlasnike internetskih stranica i mobilnih aplikacija te o mogućnostima davanja povratnih informacija u slučajevima neispunjavanja zahtjeva ove Direktive, kako je utvrđeno ovim članom.
6. Za potrebe praćenja i izvještavanja iz člana 8. Komisija olakšava suradnju na razini Unije među državama članicama, kao i između država članica i relevantnih učesnika, s ciljem međusobne razmjene najboljih praksi te revizije metodologije praćenja iz člana 8. stava 2., razvoja tržišta i tehnološkog razvoja te napretka u pristupačnosti za internetske stranice i mobilne aplikacije.

Član 8. Praćenje i izvještavanje

1. Države članice periodično prate usklađenost internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4. na temelju metodologije praćenja iz stava 2. ovog člana.
2. Komisija donosi provedbene akte kojima se utvrđuje metodologija praćenja usklađenosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija sa za-

htjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4. Ta metodologija mora biti transparentna, prenosiva, usporediva, ponovljiva i laka za upotrebu. Ti se provedbeni akti donose u skladu s postupkom ispitivanja iz člana 11. stava 3. Do 23. decembra 2018. Komisija donosi prvi takav provedbeni akt.

3. Metodologijom praćenja iz stava 2. u obzir se mogu uzeti stručne analize te ona uključuje:
 - (a) učestalost praćenja, kao i prikupljanja uzoraka s internetskih stranica i mobilnih aplikacija koji su predmet praćenja;
 - (b) na razini internetskih stranica, prikupljanje uzoraka internetskih stranica i sadržaja na tim stranicama;
 - (c) na razini mobilne aplikacije, sadržaj koji treba ispitati, uzimajući u obzir vrijeme prve objave aplikacije i kasnijih ažuriranja funkcionalnosti;
 - (d) opis načina na koji usklađenost ili neusklađenost sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4. trebaju biti dovoljno dokazane, uz izravno upućivanje na, prema potrebi, relevantne opise u usklađenoj normi, ili, ako ona ne postoji, u tehničkim specifikacijama iz člana 6. stava 2., ili u evropskoj normi iz člana 6. stava 3.;
 - (e) ako se utvrde nedostaci, mehanizam za pružanje podataka i informacija o usklađenosti sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4. u formatu koji tijela javnog sektora mogu upotrebljavati za ispravljanje nedostataka; i
 - (f) odgovarajuće aranžmane, što prema potrebi uključuje primjere i smjernice, za automatska i ručna ispitivanja te ispitivanja upotrebljivosti, u kombinaciji s utvrđenim načinima prikupljanja uzoraka, na način koji je usklađen s učestalošću praćenja izvještavanja.
4. Do 23. decembra 2021. i svake tri godine nakon toga države članice Komisiji podnose izvještaj o rezultatima praćenja, među ostalim o izmjerenim podacima. Taj izvještaj sastavlja se na temelju aranžmana za

izvještavanje iz stava 6. ovog člana. Izvještajem se obuhvaćaju i informacije o upotrebi postupka izvršavanja zakonodavstva utvrđenog u članu 9.

5. U pogledu mjera donesenih na temelju člana 7., prvim se izvještajem obuhvaća i sljedeće:
 - (a) opis mehanizama koje su države članice uspostavile za savjetovanje s relevantnim učesnicima o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija;
 - (b) postupci za objavljivanje svih novih pomaka u politici pristupačnosti vezanoj za internetske stranice i mobilne aplikacije;
 - (c) iskustva i nalazi iz provedbe pravila o usklađenosti sa zahtjevima pristupačnosti utvrđenima u članu 4.; i
 - (d) informacije o aktivnostima osposobljavanja i podizanja svijesti.Ako su elementi iz prvog podstava znatno promijenjeni, države članice u svoje sljedeće izvještaje uključuju informacije o tim promjenama.
6. Sadržaj svih izvještaja, u koji nije potrebno uključiti popis ispitanih internetskih stranica, mobilnih aplikacija ili tijela javnog sektora, objavljuje se u pristupačnom formatu. Komisija donosi provedbene akte kojima se određuju načini na koje države članice izvještavaju Komisiju. Ti se provedbeni akti donose u skladu s postupkom ispitivanja iz člana 11. stava 3. Do 23. decembra 2018. Komisija donosi prvi takav provedbeni akt.
7. Do 23. septembra 2018. države članice obavještavaju Komisiju o tijelu koje je imenovano za praćenje i izvještavanje.

Član 9. Postupak izvršavanja zakonodavstva

1. Države članice osiguravaju dostupnost odgovarajućeg i učinkovitog postupka izvršavanja zakonodavstva kako bi se zajamčila usklađenost s ovom Direktivom u vezi sa zahtjevima utvrđenim u članovima 4. i 5.

te članu 7. stavu 1. Države članice posebno osiguravaju da je postupak izvršavanja zakonodavstva, kao što je mogućnost kontaktiranja pravobranitelja, mjesto za jamstvo učinkovitog postupanja s povratnim informacijama ili zahtjevima dobivenima kako je predviđeno članom 7. stavom 1. tačkom (b), te za preispitivanje procjene iz člana 5.

2. Do 23. septembra 2018. države članice obavještavaju Komisiju o tijelu imenovanom za provođenje ove Direktive.

Član 10. Izvršavanje delegiranja ovlasti

1. Ovlast za donošenje delegiranih akata dodjeljuje se Komisiji podložno uslovima utvrđenim u ovom članu.
2. Ovlast za donošenje delegiranih akata iz člana 6. stava 4. dodjeljuje se Komisiji na neodređeno razdoblje počevši od 23. juna 2017.
3. Evropski parlament ili Vijeće u svakom trenutku mogu opozvati delegiranje ovlasti iz člana 4. stava 4. Odlukom o opozivu prekida se delegiranje ovlasti koje je u njoj navedeno. Opoziv počinje proizvoditi učinke sljedećeg dana od dana objave spomenute odluke u Službenom listu Evropske unije ili na kasniji dan naveden u spomenutoj odluci. On ne utiče na valjanost delegiranih akata koji su već na snazi.
4. Prije donošenja delegiranog akta Komisija se savjetuje sa stručnjacima koje je imenovala svaka država članica u skladu s načelima utvrđenima u Međuinstitucijskom sporazumu o boljoj izradi zakonodavstva od 13. aprila 2016.
5. Čim donese delegirani akt, Komisija ga istovremeno saopštava Evropskom parlamentu i Vijeću.
6. Delegirani akt donesen na temelju člana 6. stava 4. stupa na snagu samo ako Evropski parlament ili Vijeće u roku od dva mjeseca od saopštenja tog akta Evropskom parlamentu i Vijeću na njega ne podnesu nikakav prigovor ili ako su prije isteka tog roka i Evropski

parlament i Vijeće obavijestili Komisiju da neće uložiti prigovore. Taj se rok produžava za dva mjeseca na inicijativu Evropskog parlamenta ili Vijeća.

Član 11. Postupak odbora

1. Komisiji pomaže odbor. Navedeni odbor je odbor u smislu Uredbe (EU) br. 182/2011.
2. Pri upućivanju na ovaj stav primjenjuje se Član 4. Uredbe (EU) br. 182/2011.
3. Pri upućivanju na ovaj stav primjenjuje se Član 5. Uredbe (EU) br. 182/2011.

Član 12. Prenošnje

1. Države članice stavljaju na snagu zakone i druge propise koji su potrebni radi usklađivanja s ovom Direktivom do 23. septembra 2018. One o tome odmah obavještavaju Komisiju. Kada države članice donose te odredbe, one sadržavaju upućivanje na ovu Direktivu ili se na nju upućuje prilikom njihove službene objave. Načine toga upućivanja određuju države članice.
2. Države članice Komisiji dostavljaju tekst glavnih odredaba nacionalnog prava koje donesu u području na koje se odnosi ova Direktiva
3. Države članice primjenjuju te mjere kako slijedi:
 - (a) na internetske stranice tijela javnog sektora koje nisu objavljene prije 23. septembra 2018.: od 23. septembra 2019.;
 - (b) na internetske stranice tijela javnog sektora koje nisu obuhvaćene tačkom (a): od 23. septembra 2020.;
 - (c) na mobilne aplikacije tijela javnog sektora: od 23. septembra 2021.

Član 13. Preispitivanje

Komisija preispituje primjenu ove Direktive do 23. juna 2022. Pri tom preispitivanju u obzir se uzimaju izvještaji država članica o rezultatu praćenja predviđenom u članu 8. i upotrebi postupka izvršavanja zakonodavstva iz člana 9.

Ono također uključuje preispitivanje tehnološkog napretka kojim bi se mogla olakšati pristupačnost nekih vrsta sadržaja isključenih iz područja primjene ove Direktive. Nalazi tog preispitivanja javno se objavljuju u pristupačnom formatu.

Član 14. Stupanje na snagu

Ova Direktiva stupa na snagu dvadesetog dana od dana objave u Službenom listu Evropske unije.

2.12.2016. L 327/14 Službeni list Evropske unije HR

O projektu Projekat „Zajednice različitih, ali ravnopravnih građana“, koji finansira Evropska unija, ima za cilj postići veći nivo uključenosti organizacija civilnog društva u procese evropskih integracija, fokusirajući se na povećanje socijalne uključenosti i nediskriminaciju osoba sa invaliditetom. Realizacijom projekta žele se ojačati kapaciteti mreže žena sa invaliditetom i mreže osoba sa invaliditetom UDAS. Pored toga, cilj je uticati na povećanje socijalne osjetljivosti organizacija civilnog društva, koje nisu primarno organizacije osoba sa invaliditetom, kao i predstavnika lokalnih vlasti.

Projekat provodi Organizacija amputiraca “UDAS”, u partnerstvu sa Helsinškim parlamentom građana Banja Luka i Udruženjem građana “Nesto Više”, Sarajevo.

udas

